

Európa egyik provinciájának története

Véleményem szerint a *Cronologia Europei centrale (1848–1989)* [Közép-Európa kronológiája (1848–1989)] az a könyv, amely a közép-európai „provincia” történelmét tartalmazza. A temesvári A Harmadik Európa Alapítvány kiadói programja keretében jelent meg, amely sorozat szerkesztői Adriana Babeți és Cornel Ungureanu. A kötetet, mely az idén látott napvilágot a Polirom Kiadónál, Nicolae Bocsan és Valeriu Leu szerkesztette, de szerzői között ott találjuk Stelian Măndruțiu-t, Radu Mărzát és Rudolf Grafot is. A közelmúltban mutatták be Nagyváradon. Május 8-án és 9-én Ion Simuț irodalomkritikus, egyetemi tanár, dékán helyettes meghívta A Harmadik Európa csoport vezetőit és kiadójukat, Silviu Lupescut, a nagyváradi egyetem bölcsészkarára. Négy nagyon érdekes irodalmi és történelmi tárgyú konferencián vettünk részt – például a Balkán mint Közép-Európa ellenpontja és a közép-európai regény témával –, és ugyanennyi könyvbemutatót. Nem kevesebb mint tíz, ugyanennek a kérdésnek szentelt könyvet is kiállítottak – a szerzők közül Michael Pollak, Jacques Le Rider, Tony Judt, Carl Schorske, William M. Johnson nevére emlékszem.

A *Kronológia* voltaképpen az ausztriai, magyarországi, csehországi, szlovákiai, jugoszláviai, lengyelországi, itáliai és romániai események egymás mellé helyezése. Mindenekelőtt felsorolják benne a térség politikai eseményeit, de olyan adatokat is, amelyek ritkábban a kultúrára, gyakrabban az itteni egyházakra, a létrehozott intézményekre, a törvényhozásra, a tudományos felfedezésekre vonatkoznak. Az információt évre, hónapra és napra adják meg, így ugyanazon oldalon egyetlen kiterjedt térség tükröződik állandó mozgásban. Közép-Európa történelme maga is elég dinamikus: az itteni népek állandó forrongásban vannak, gyakran változnak a határok, a népességek státusza ugyanannyiszor változik, verekednek és kibékülnek egymással, emlékeznek és felejtenek. De mindenekelőtt az egyidejűsége figyelhetünk fel. A kor szelleme minden térségben egyidejűleg nyilvánul meg és érződik. A nagy eseményeket ideológiai előkészítés és politikai mozgalmak előzik meg, úgyhogy ki lehet számítani ennek a meghatározottságnak tartamát egészen az elkerülhetetlen végéig. A könyv közös, informatív jellegű olvasást éppúgy megenged, mint különböző szintű elemzést. Nagyon világosan jelennek meg az 1848-as mozgalmak, nemzetközi identitások kialakulása, a szélsőségek és az 1945 utáni szovjetesítés kérdései. Lépésről lépésre beszívórog a szociáldemokrácia, miközben a hegemoniai törekvések előre és hátra mozdulnak el. Az intézmény azonban stabil, és ebből tanulhatnánk valamit.

Közép-Európa Nyugat és Kelet között helyezkedik el. Egyazon időben központ és provincia attól függően, hogy a térség népei elismernek-e egy központot, vagy magukat tartják-e (önmaguk számára elégséges) központnak. De ebben az esetben provinciának lenni Európában nem jelent értékítéletet. Leginkább jelenti, hogy Európa többközpontú, regionális. A birodalomban nyilvánvaló volt a központ és a provincia közti politikai vetélkedés. De éppen ilyen nyilvánvaló volt a császárság szerepe a provincia modernizálásában és fejlődésében, egy urbánus modell kialakításában. A kultúrák átjárhatósága – megfigyélhető ebben az esetben a Bánság konstrukciója – szintén jó példa a holnap Európája számára. A Bánságban körülbelül 24 nyelvet beszélnek, és legkevesebb 10 vallás él együtt. De Közép-Európa csupán egy kulturális térség. Soha nem tartotta kezében Európa politikai, gazdasági vagy katonai erejét, és az itteni népek, más státus után sóvárogva, bekapcsolódtak a nagyobb konfliktusaiba.

Magyarország úgy jelenik meg, mint valóság Közép-Európa szereplője. 1848-ban és a kiegyezés után a magyarok mindig a gőg kártyáját játsszák ki, olyan módszerekkel, amelyek gyakran a bomlasztás határát súrolják. Az ebben a kronológiában lejegyzett események nekem azt sugallják, hogy a magyar gőgnélkül, anélkül a félelem nélkül, amit ők a szomszédjaikban ébresztettek, a birodalom a mai napig fennmaradt volna mint modern föderáció, mint egy nagyobb, szebb, változatosabb Németország és nem csupán úgy, mint „a modernség utolsó utópiája” (Vladimir Tismăneanu). Lehet, hogy akkor nem tevődött volna fel ilyen hevenyen és romantikusan az etnicitás problémája. Az etnicitás azért marad probléma, mert továbbra is politikai fogalmakban és a térség összefüggésében itéljük meg, és nem mint kulturális fogalmat, amivé akaratunkkal vagy akaratunktól függetlenül válik.

Megkérdézték megfogalmazódtak-e valamilyenfajta feltevések a nagyváradi kollokviumon. Mint például, hogy Európa ilyen típusú regionalizálása-e a cél. A Harmadik Európa nem propagandisták, hanem kutatók csoportja. Számukra Európában nincsenek határok. Se régiók, se újak. Elfoglaltságuk kulturális, akadémikus jellegű. Igazi hazafias tett kulturális határainkat a lehető legmesszebb kitolni, vizsgálni kapcsolatait, bár ha az irodalomra gondolok, mintha Slavici és Rebreanu közelebb álltak volna ahhoz, amit tőlünk közvetlen Nyugatra írtak, mint mi állunk ma. Ha azonban a sokat megért csoport óvakodik attól, hogy politikai szempontok szerint vizsgálódják, a *Kronológia* az említett meghatározások összekapcsolásával roppant egyszerű dolgot közöl velünk: attól a perctől kezdve, hogy egy eszme egy egész térségben általánossá válik, nagyon kevés idő telik el megvalósulásáig. (Traian Ștef)

Temesvári hírek

Egész sor jelentős vidéki egyetem kiadványáról jóformán szó sem esik a központi sajtóban. Ezek a folyóiratok csupán szakemberek szűk körében ismertek, bár sokkal nagyobb visszhangot és sokkal szélesebb körű terjesztést érdemelnének, legalábbis a (sajnos egyformán!) ismeretlen cikkek, viták, javaslatok, rögzítések, sztereotípiák, projektekbe való bemerések, ideatikus vakmerőségek iránti érdeklődés következtében.

Itt van például a temesvári Nyugati Egyetem Bölcsészeti, Filozófiai és Történelmi Karának évkönyve, a *Studii de istorie a Banatului* (XXI–XXII, 1997–1998). Figyeljük meg mindenekelőtt azt az elcsépelet grafikai és nyomdai kivitelezést, amely az említetten kívül még olyan sok hasonló kiadványt jellemel (negatíván). Szólni kell még a kiadvány megjelenésének ritmusalapjáról (2000-ben jelenik meg az 1997–98-as szám), ami szintén meghatározó majdmindenik hasonló jellegű kiadványra. Ez azt jelenti, hogy a szóban forgó szerkesztőségek a kimondottan szervezésbeli nehézségeken kívül (amik elsősorban az anyag leadásának idejére vonatkoznak) pénzügyi nehézségekkel is küzdenek. Megfigyelhető, hogy a nyugati egyetemi kiadványok grafikája hagyományosan elegáns és mértékletes, amihez hozzáadódik a kifogástalan szerkesztés és tördelés, a papír gyakran kiváló minősége, ami együttvéve különlegességet és egyéniséget kölcsönöz az említett kiadványoknak.

Az említett folyóirat mindazáltal változatos és tartalmas. Említsük meg először Doina Benea, Mihai Maftiu, Ion Ionescu, Călin Timoc vagy Marius Grec, Mircea Mare vagy Simona Regep által jegyzett régészeti cikkeket. Annak a kulturális-politikai vonalnak a szempontjából, amelynek a *Provincia* elkötelezettje, és amelyek regionális identitásról folyó viták forrásai lehetnének, érdekesek Mihaela Visceanu és Adriana Buzilă írásai a bánsági barokk művészetéről és máig tartó fejlődéséről. Victor Neumann a *Temesvarer Nachrichten* című újságról írt kismonográfiájában a régió kultúráját vizsgálja a modern kor kezdetén, Marlen Negrescu számba veszi a XIX. század végének néhány, Temes vármegye közigazgatására vonatkozó törvényalkotását, Ioan Munteanu Alexandru Mocioni politikai tevékenységének haladó fogalmairól ír.

Vasile Rămneanu tanügyben kialakult román–jugoszláv kapcsolatokról kimutatja, hogy azok távolról sem voltak olyan idillikusak a Bánságban, mint ahogy az a közvélemény hiszi. Ez is olyan sztereotípiák, amely külön vizsgálódást érdemel.

Ami a Bánság kapcsolatait illeti a Mária Terézia császárnő idejéből felvilágosodással, Victor Neumann a fentebb említett kismonográfiájában tömör áttekintést nyújt a helyi kezdeményezésű temesvári német nyelvű sajtó kezdeteiről – ezeknek a kezdeményezéseknek egy része a Birodalom nagyvárosaiban is visszhangra talált.

A *Studii de istorie a Banatului* című folyóirat megjelenésének jelentősége „régiségében, az információk tartalmában, a terjesztett eszmékben, a múlt és a régőlakosságának fejlődése iránti érdeklődésben” áll. A közölt részletek önmagukban véve is érdekesek a kor ideológiájával összhangban álló, éppen a császári hatóságok által támogatott kulturális emancipáció történelme szempontjából. „A Mária Terézia császárnőnek tett ajánlások és II. Ferenc 1768-as, egy német nyelvű és egy román és szerb nyelvű nyomda létrehozására tett javaslatai eredményeképpen Mathaus Joseph Heimerl lefektette egy ilyen bánsági intézmény alapjait, és egyúttal *Temesvarer Nachrichten* (Temesvári hírek) címen kinyomtatta az első regionális kiadványt. Az újság Mathaus Heimerl tervei alapján és Clary und Altringen gróf, Temesvár közigazgatása elnökének és a Bánság guvernátorának támogatásával 1771. április 18-án jelent meg. Modelljeit a bécsi, pozsonyi és pesti újságok szolgálták.” (*Studii de istorie a Banatului*, 121. o.)

Victor Neumann egekbe kószó J. J. Ehrlernek egy írását is közli, amelyet az „a bécsi udvar kezdeményezte közigazgatási reform tervének kidolgozására” tett javaslatok tartalmazó jelentéséből közölt. Ez a jelentés, Fr. Grisellini írásával együtt, érdekes kezdetét jelenti a Bánságról szóló történelmi írások sorának. Ehrler sorait egyébként ma is érdemes elemezni. Egy olyan reformpolitika néhány gondolatát és elképzelését tartalmazza, amelynek sikerült meghaladnia mostani politikánk dilemmáit, azt, hogy nem tudja közös nevezőre hozni a szavakat, a szándékokat és azok beteljesülését. (D. V.)

PROVINCIA, magyar nyelvű kiadás

KIADÓ: Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Ágoston Hugó, Bakk Miklós, Mircea Boari, Al. Cistelean (felelős szerkesztő), Marius Cosmeanu, Caius Dobrescu, Sabina Fati, Marius Lazar, Molnár Gusztáv (felelős szerkesztő), Ovidiu Pecican, Traian Ștef, Szokoly Elek, Daniel Vighi; **LA PSZERKESZTŐ:** Hadházy Zsuzsa; **ADMINISZTRÁCIÓ:** Ádám Gábor; **MUVÉSZEI SZERKESZTŐ:** Antik Sándor; **TÖRDELOSZERKESZTŐ:** Szabó Gyula; **KORREKTOR:** Benedek Sándor. **ISSN:** 1582-3954

Cím: 3400 Kolozsvár, Tebei u. 21.; tel.: 064-420-490, fax: 064-420-470; e-mail: provincia@edrc.osf.ro; web: www.provincia.ro

A *Provincia* bármely részének másolásával és a lap terjesztésével kapcsolatban minden jog fenntartva. Tilos a lap elektronikus terjesztése, feldolgozása és értékesítése a kiadó írásos hozzájárulása nélkül. Az első évfolyam a *Kronika* (magyar nyelvű kiadás) és a *Ziua de Ardeal* (román nyelvű kiadás) napilapok havi mellékleteként jelent meg.

II. évfolyam, 6.–7. szám, 2001. június–július

A provincia és az irodalmárok központja

A *Șeaua* (LII évfolyam, 2001, 1. szám) ez évi első anketját a központ versus provincia témának szenteli (*Centru versus provincia*). Vezércikkében Adrian Popescu költő, a folyóirat új főszerkesztője, az ellen hadakozik, amitő, a központ, valamint annak presztízse folyamatos demitizálásának” nevez Véleménye szerint „Nem zárható be magad a provinciális gögbe anélkül, hogy nevésséggé ne váljál ennek az évezrednek a kezdetén, amikor egyre jobban elterjed az internet és a többi nemzetközi kommunikációs eszköz. Függetlenül attól, hogy Erdélynek vagy Bánságnak nevezik-e, nem alakítható át provinciátat megfelelő és önellátó országgá az országban”. A szerző természetesen nem feledkezik meg arról a tényről, hogy nem provinciális gög miatt kapcsolódott le a mai Románia annyi falva az elektromos hálózatról. Mint ahogy sok falusi iskola is egyetlen telefonvonal hiánya miatt nem jut hozzá az internethez és a többi nemzetközi kommunikációs eszköz használatához. Ezeket a helyeket az emberek inkább szükségből, mint szándékból törekednek az önellátásra. Persze megtörténhetne az is, ugyebár, hogy a központ jobban osztja el az adókat, s ezáltal csökkenti valamennyire a provincia „önellátó gögijét”.

Ismert kolozsvári irodalmárok válaszolnak az anket kérdéseire: Adrian Marino, Ioana Bot, Monica Ghet, Ovidiu Pecican, Mihaela Urșu, Ion Vădan, Ioan Mușlea és Ion Pop. Egyedül Lucian Vasiliu sorai érkeznek az erdélyi metropolis határain kívülről, mintha az ország provinciája csupán Erdélyre szorítokna. A megfogalmazott vélemények nagy érdeklődésre tarthatnak számot. „A többközpontúság... a megvalósulás felé halad” (A. Marino). „Az a gorsaság, amellyel honfitársaim időnként provinciálsként skatulyáznak be (azok akik számára bárki, akinek át kell haladnia az Északi pályaudvaron ahhoz, hogy velük beszélhessen, gépiesen alacsonyabbrendűnek vagy idegennek számít), mindezek a »cében belüli« apróságok nekem, az erdélyinek beszélőpartnereim azon problémáiról árulkodnak, amelyek nem azonosak az én problémáimmal” (Ioana Bot). „A központ és a provincia felrobottak mesterséges határait” (Lucian Vasiliu). „... A kulturális lobi decentralizálása mind a két fél részéről drámaián megélt feszültséget okoz. Bukarest nem mond le könnyen néhány évtizede kezében tartott fölényéről” (Monica Ghet). „Meg kell mondani, hogy a provincia és a központ nemcsak megőrzi pontosan körülhatárolt státusát, hanem konfliktusos viszonyban is áll egymással” (Mihaela Urșu). „A provincia a központon belül és kívül is lehet” (Ion Vădan). „A *Provincia* (?) ámú – sajnos alig ismert – kiadvány megjelenése sokat ígérő nyitás a magyarok, románok és szászok közti valós párbeszéd kialakulása felé” (Ioan Mușlea). „A jelen pillanatban csupán megállapíthatom: amellet, hogy nyilvánvaló a »központ« és a »provincia« közti egensúly felborulása, nyilvánvaló ez utóbbi próbálkozása is, hogy bizonyos bátorsággal a színpad előterébe lépjen. Megismétlem azonban, hogy a közöttük levő viszony meghatározó eleme, szerintem, a jó értelemben vett decentralizáció, a számtalan ilyen vagy olyan kulturális rendezvény »felülről« való engedélyezésének vagy technikai stb. jellegű kérdések ugyan csak »felülről« való dotálásának megszüntetése – mindez lehet, hogy elsősorban a túlzott pénzügyi centralizációtól, annak nehézkes, főtogató bürokráciájától függ. (Egy példa a kisebb centralizmus túlzott és káros fajtájából, haugan illik itt erről beszélnem, az a *Șeaua* folyóirat kötelezése arra, hogy Bukarestben tördeltesse és nyomtassa az újságot, aminek következtében számtalan hiba és kihagyás van benne, nyilvánvalóan néha a borítón is – ahogy azt munkatársaként és hűséges olvasójaként észrevettem –, hogy ne is beszéljünk arról, hány lapszám késik emiatt.” (Ion Pop).

Készüljünk kolozsvári folyóirat kezdeményezését: lám, frissen és bátran foglalkozik nem mindenki számára kellemes témákkal. Mert tán nem azért maradtak a kolozsváriak jóformán egyedül ebben az anketban, mert a központi írók lusták voltak válaszolni... (O. P.)

Az oldalt fordította: HADHÁZY Zsuzsa

Előfizetés

A *Provincia*ra előfizetni a *Kronika* kézbesítőinél, a *Kronika* képviselőin, postai úton és a szerkesztőségben lehet (3400 Cluj-Napoca/Kolozsvár, Tebei u. 21., tel.: +40-64-420490). Az előfizetési díj 1 hónapra 5000 lej, 3 hónapra 13 000 lej. Postai előfizetés esetén az előfizetési díjat a következő címre kell elküldeni: **Fundația CRDE – Revista Provincia**, cont nr. 264100078588, Banca ABN AMRO BANK (Románia), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70).

Külföldi előfizetés esetében az előfizetési díj 6 USD/3 hónap, amit a következő bankszámlára lehet befizetni: Fundația CRDE, cont nr. 264100078588 USD, Banca ABN AMRO BANK (Románia), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70, SWIFT KÓD ABNAROBU).